

РЕГУЛЯТОРНЕ ЗАПЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРТИКАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

Шукалович В. Ф., к. е. н., доцент
Житомирський національний агроєкологічний університет

Переконання про значну затратність вертикальної інтеграції порівняно із іншими видами організації відносин в ланцюгу формування продовольчої продукції зумовило її стрімке поширення в сфері великого бізнесу, тобто виробників національного рівня. Підкріплені фінансуванням «кишенькових» банків під пільгові відсотки, можливістю щодо залучення інвестиційних ресурсів через ПРО, великі компанії, реалізуючи стратегії вертикальної інтеграції через акумулювання грошових коштів всього ланцюга вартості продукції, починають займати все більш домінуюче становище на оптовому та роздрібному ринку продуктів харчування, сільськогосподарської сировини.

Цілком обґрунтований ринком ефект масштабу, акумуляція ланок виробництва з високою доданою вартістю, вищою оборотністю коштів та наближеністю до «живих» грошей призвело до використання сільських територій як сировинного придатку з відповідними негативними наслідками для сільського соціуму. Більше того, наслідки інтенсифікації сільськогосподарського виробництва та переробки, превалювання принципу «максимум доходів – мінімум витрат» призводить до непоправних екологічних наслідків, що насамкінець мають вплив на здоров'я людини.

В системному плані вертикальна інтеграція тісно пов'язана із ідентифікацією ринку продукту та ланок ланцюга його формування. В сучасних умовах ринок продукції, асоційованої із термінами «домашнє» та «органічне» не має легального (юридичного) підтвердження. Прийняття Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», надавши «канву» даному ринку продукції, однак потребує ще цілого комплексу нормативних підзаконних актів, що регулюють механізми впровадження,

функціонування таких виробництв. Тому щодо зовнішнього інституційного середовища необхідно відокремити ринки традиційної продукції, а також ринки продукції «домашньої» та «органічної». Без такого відокремлення ефективна побудова вертикально інтегрованих структур, що дозволяють акумулювати в доходах більше доданої вартості, буде неможлива через деструктивний вплив конкурентнішого в плані ціни ринку «звичайних» продуктів харчування.

Укладання договорів на управління та контроль процесу виробництва сільськогосподарської сировини з особистим селянським або фермерським господарством без зміни прав власності є перспективним напрямом розвитку органічного виробництва.

Відповідний механізм вертикальної інтеграції між переробним підприємством та постачальником сировини потребує залучення локального сільськогосподарського підприємства. З аграрним підприємством переробне підприємство укладає договір на забезпечення засобами виробництва та здійснює їх фінансування. В свою чергу, сільськогосподарське підприємство забезпечує особисте селянське або фермерське господарство молодняком ВРХ, птиці, саджанцями сільськогосподарських культур або дерев, насінням, кормами.

Переробне підприємство укладає договір про адміністративне управління і контроль з особистим селянським або фермерським господарством. Дана угода містить в собі положення стосовно передачі особистому селянському господарству засобів для ведення виробництва (молодняк худоби, птиці, насіння, саджанці сільськогосподарських культур, дерев), технології та регуляторних механізмів дотримання угоди та її припинення.

Даний спосіб є доцільним для невеликого переробного підприємства, що не має достатньо обігових коштів та має проблеми з постачанням сільськогосподарської сировини, її дефіцит. Для особистого селянського або фермерського господарства можливість здійснювати виробничу діяльність та отримувати дохід без наявності необхідних інвестиційних ресурсів. Ефективність даного методу для переробного підприємства полягає в мінімізації інвестицій в специфічні активи, диверсифікації каналів надходження сировини і відповідних позитивних наслідків щодо зниження цін. Для особистого селянського господарства, фермера, – це питання отримання додаткових доходів, необхідних вмінь та навичок технологічного процесу. Водночас досягнення гармонічного впровадження даного механізму неможливе без встановлення угодою ключових параметрів та обмежень, що являють собою внутрішнє інституціональне середовище відносин вертикальної інтеграції.

Виділимо умови угоди у відповідності до етапів ведення діяльності.

1. На етапі започаткування діяльності та надання засобів виробництва особистому селянському чи фермерському господарству доцільним є встановлення таких регуляторів:

(а) Визначення умов надання засобів виробництва особистому селянському (фермерському) господарству. Даний регулятор визначає необхідну наявність відповідних площ під вирощування сільськогосподарських та плодкових культур, пасовищ, якості ґрунту, потреба в різних видах кормів.

(б) Регулювання технологічних особливостей здійснення сільськогосподарського виробництва. Застосування технологічного регламентування діяльності пов'язане як із необхідністю забезпечення необхідних параметрів якості продукції, особливостями вирощування певних видів і сортів рослин або порід тварин, так і належним забезпеченням контрольного процесу.

2. На етапі передачі отриманої продукції переробному підприємству доцільно застосовувати такі регулятори (обмеження):

(а) Встановлення граничного розміру відхилення у % від кінцевої маси худоби, що забезпечує збереження status quo договору. Дане обмеження носить в собі як контролюючу, так і мотивуючу функцію. Воно є продовженням системи внутрішніх інститутів вертикального інтеграційного утворення, що зосереджені на забезпеченні технологічного процесу. Таким чином, зменшується схильність особистого селянського або фермерського господарства до здійснення опортуністичної поведінки, направленої на задоволення власних інтересів, а також забезпечується мотивація виробників до досягнення встановлених майбутніх результатів діяльності. З іншого боку, це узаконює рамки фінансової відповідальності переробного підприємства за вироблену продукцію.

(б) Встановлення граничної ваги худоби або маси урожаю сільськогосподарських культур, що гарантовано проплатується переробним підприємством, а також умови оплати понад граничну вагу підсилюють мотивуючу та контролюючу функцію попереднього інституту. Слід відзначити, що в процесі планування свого виробничого процесу переробне підприємство розраховує на певну кількість сировини. Тому значно менша отримана її кількість, так само як значно більший об'єм, призводить до втрат переробного підприємства та виробничих одиниць, які здійснюють постачання за умовами договору вертикальної інтеграції. Відповідно, розміри оплати понад встановлені обмеження мають бути прописані в умовах договору, однак числові значення

доцільно упустити. Це пов'язано із невизначеністю зовнішнього середовища та дією ринкових факторів. Зокрема, фіксація ціни на певному рівні не матиме мотивуючої функції до здійснення виробничої діяльності в довгостроковому періоді, адже ринкова ціна на період постачання сільськогосподарської сировини переробному підприємству може мати значно вищі значення. В даному контексті, доплату за понад встановлену граничну вагу необхідно прив'язати до ринкової ціни або в абсолютному, або у відсотковому значенні.

Щодо розміру продукції, яка гарантовано проплачується переробним підприємством, то необхідність запровадження даної інституціональної конструкції продиктована принципами ієрархічності. Відповідно до них, переробне підприємство може в будь-який час розірвати угоду. Тому задля фінансових гарантій особистим селянським та фермерським господарствам доцільно встановити гарантовані компенсації внаслідок припинення угоди.

(в) Умови розірвання угоди та процедура контролю процесу виробництва покликані визначити умови, що стосуються технологічних порушень процесу виробництва та перелік питань, які підлягатимуть контрольним процедурам впродовж здійснення виробництва особистими селянськими та фермерськими господарствами.

Таким чином, комплексний підхід до впровадження подібного варіанту вертикальної інтеграції із залученням до неї особистих селянських та фермерських господарств дозволить акумулювати частину грошових коштів, що формується на ринку продовольства, в межах сільських територій. Водночас успішність реалізації механізмів вертикальної інтеграції безпосередньо залежатиме від формування державних інститутів, котрі забезпечують «відокремленість» ринків «домашньої» та «органічної» продукції, а також формування виробничих кластерів дрібних виробників за територіальним принципом. Відтак, перспективи удосконалення інституціонального середовища вертикальної інтеграції потребують належного наукового обґрунтування та розробки заходів щодо оптимізації регуляторних інструментів, що існують між ланками ланцюга формування продовольчої продукції.

Література

1. Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
2. Шукалович В.Ф. Інституціональне забезпечення вертикальної інтеграції для сільського розвитку [Електронний ресурс] / В. Ф. Шукалович. – Режим доступу: www.economy.nauka.com.ua